

М. С. Федорко

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ АБСТРАКТНИХ ЗБИТКІВ

У цивільному праві за способом обчислення розрізняють конкретні збитки, які являють собою дійсні збитки, наявність та розмір яких слід довести та абстрактні збитки, які стягуються незалежно від фактичних збитків і обчислюються, зазвичай, як різниця між договірною та ринковою ціною товару.

Абстрактний та конкретний способи обчислення збитків відомі зарубіжним правопорядкам з початку ХХ століття. У законодавстві окремих країн абстрактний спосіб обчислення збитків знайшов пряме закріплення у тексті закону, зокрема у США (ст. ст. 2–708, 2–713 Єдиного комерційного кодексу США); в Англії (п. 3 ст. 50, п. 3 ст. 51 Закону про продаж товарів); у Швейцарії (ст. ст. 191, 215 Швейцарського зобов’язального закону), в Італії (ст. ст. 1515, 1516 Цивільного кодексу Італії); в Німеччині (§ 376 Торговельного уложення Німеччини); в Австрії (§ 376 Комерційного кодексу Австрії). В інших країнах, зокрема, у Франції, абстрактний спосіб обчислення збитків розроблений судовою практикою в рамках комерційних спорів.

В англійському Законі «Про продаж товарів» (The Sale of Goods Act) 1979 р. правило про відшкодування абстракт-

тних збитків виражено у тому, що міра збитків презюмується як різниця між договірною ціною та ринковою ціною на момент порушення договору [1, ст. 50, 51]. У цьому випадку покупець може подати позов про відшкодування йому збитків, завданих неправомірною поведінкою продавця, зокрема не переданням товару. Обчислення різниці між договірною та ринковою цінами проводиться на момент, коли відповідно до договору мала відбутися передача товару. Якщо такий момент передачі не було встановлено, то такий момент визначається моментом відмови від передачі. Англійська доктрина тісно пов'язує абстрактний метод обчислення збитків з обов'язком вжити розумних заходів щодо зниження розміру збитків (*duty to mitigate*), виходячи з презумпції, що кредитор у разі порушення зобов'язання з метою зменшення збитків, швидше за все, придбає їх на ринкових умовах. Абстрактний спосіб визначення розміру збитків закріплений у положеннях Цивільного кодексу Італії як право продавця на різницю між узгодженою ціною та чистою виручкою від продажу [2, ст. 1515], та як право покупця на різницю між сумою витрат, понесених при купівлі, та узгодженою у договорі ціною [2, ст. 1516].

Відповідно до положень Торговельного уложення Німеччини якщо відшкодування збитків зумовлено невиконанням договору, а товар має біржову або ринкову ціну, то може бути витребувана різниця між покупною ціною та біржовою або ринковою ціною на момент та в місці належного виконання [3, § 376].

Абстрактні збитки знайшли закріплення у Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів, зокрема як різницю між договірною ціною і ціною за якою був придбаний товар за новим договором [4, ст. 75] та різницю між ціною, що визначена договором і ціною на момент розірвання договору [4, ст. 76]. В Принципах міжнародних комерційних договорів (Принципи УНІДРУА) положення про абстрактні збитки набувають загального характеру та застосовуються до будь-якого виду договірних зобов'язань [5, ст. 7.4.6].

За своїм внутрішнім змістом формулювання окремих положень ЦК України охоплюються поняттям абстрактних збитків

як різниці в ціні, яка заповнює можливі втрати сторони за невиконаним договором. Так, положення п. 4 ст. 710 ЦК України дозволяє стягувати абстрактні збитки при поверненні покупцем продавцю товару неналежної якості — відшкодування різниці між ціною товару, встановленою договором роздрібною купівлі-продажу, і ціною відповідного товару на момент добровільного задоволення його вимоги, а якщо вимога добровільно не задоволена — на момент винесення судом рішення. Аналіз вказаних положень ЦК України дозволяє стверджувати, що правило про абстрактні збитки обмежено випадками порушення умов договору роздрібною купівлі-продажу щодо належної якості товарів. В юридичній літературі висловлена думка, що оскільки ст. 22 ЦК України в якості збитків передбачає не тільки проведені витрати, але і витрати, які особа повинна буде провести в майбутньому, тому витрати (різниця в ціні), вказані ст. 710 ЦК України, можуть розглядатися як різновид збитків, передбачених ст. 22 ЦК України [6, с. 202].

Ми додержуємося думки, що абстрактні збитки являють собою специфічний (спрощений) спосіб розрахунку розміру завданих збитків. Специфіка обчислення абстрактних збитків, зумовлює те, що, залежно від обставин, вони можуть виступати як реальні збитки (при безпосередньому господарському використанні), так й упущена вигода (наприклад, не отримані від перепродажу доходи). У зв'язку з цим виникає питання про допустимість стягнення, крім абстрактно обчислених збитків, додатково й упущеної вигоди. З цього приводу у літературі існує судження, що присудження збитків, розрахованих абстрактним методом, ставить потерпілого в таке положення, якби договір був виконаний (якби не поставлений вчасно товар закупили на ринку за поточною ціною), тому відшкодування додатково упущеної вигоди призводить до надкомпенсації [7]. Специфіка реалізації абстрактного способу визначення розміру збитків зумовлює питання щодо його узгодженості із принципом повного відшкодування, адже існують ризики як недокомпенсації понесених збитків, так й сверхкомпенсації. Вказана властивість абстрактних збитків зумовила їх критику в юридичній літературі [8]. Аргументом щодо неприпустимості

розрахунку збитків кредитора на основі різниці договірної та ринкової ціни, є твердження, що кредитор ніколи не сплачував цієї ринкової ціни і йому не завдано шкоди у відповідному розмірі. Попри певну «штучність», різниця між поточною ціною та договірною ціною є нормальною, визначеною основою для розрахунку збитків, оскільки втрати кредитора саме в розмірі цієї різниці є логічним наслідком звичайного ходу справ.

Перевагами абстрактного способу визначення розміру збитків є те, в рамках нього не вимагається доказування розміру понесених збитків, не беруться до уваги фактичні приготування, зроблені кредитором внаслідок порушення договору контрагентом, а передбачається фікція гіпотетичного договору. Тобто збитки присуджуються у вигляді різниці між договірною ціною (ціною товару, роботи чи послуги, зафіксованою у первісному порушеному, договорі) та поточною (ринковою) ціною. Також особливість обчислення абстрактних збитків, як наголошується в юридичній літературі, дозволяє захистити законний інтерес, оскільки мова йде про можливу загрозу інтересам, що підлягають захисту [9, с. 322], адже протиправною поведінкою порушника може бути порушено законні інтереси особи, однак у силу певних обставин об'єктивного або суб'єктивного характеру матеріального вираження протиправних дій немає, а отже, немає й відповідальності порушника. Саме ситуацію враховує концепція абстрактних збитків [9, с. 323].

Питання щодо доцільності закріплення у ЦК України положень щодо спрощеного способу визначення розміру збитків при розірванні договору у зв'язку з його неналежним виконанням, який дозволяв би потерпілій стороні пред'являти вимогу про відшкодування абстрактних збитків може бути предметом подальших досліджень.

Література

1. The Sale of Goods Act. 1979 p. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1979/54/contents>
2. Codice Civile Italiano (R. D. 16 marzo 1942, n. 262). URL: <https://www.brocardi.it/codice-civile/>.
3. Handelsgesetzbuch in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 4100–1, veröffentlichten bereinigten Fassung, das

- zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 28. Februar 2025 (BGBl. 2025 I Nr. 69) geändert worden ist. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/hgb/BJNR002190897>.
4. Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів: Конвенції ООН від 11.04.1980 р. (набрання чинності для України від 01.02.1991р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text
 5. Unidroit principles of international commercial contracts. 2016. URL: <https://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2016/principles2016-e.pdf>
 6. Крисань Т. Є. Класифікація збитків у цивільному праві України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 59. С. 197–204.
 7. Atamer Y. M. Die abstrakte Schadensberechnung und ihr zum Anspruch auf den entgangenen Gewinn am Beispiel von Artikel 74 und 76 CISG. *Festschrift Ulrich Magnus zum 70. Geburtstag* / P. Mankowski, W. Wurmnest (Hgs.). 2014. S. 155–157.
 8. Sebert J. A., Jr. Remedies under Article Two of the Uniform Commercial Code: An Agenda for Review. *University of Pennsylvania Law Review*. 1981. Vol. 130. P. 367–368.
 9. Волощенко Т. М. Абстрактні збитки як захист законного інтересу. *Держава і право*. 2011. Вип. 53. С. 317–323.